

nem lehetett messzire menni, nem is szólva a magyar és német nyelv rengeteg szinonimájáról, amelyek számát csökkenteni kellett, hogy a szómutató ne lépje túl a rendelkezésre álló kereteket.

Az első kiadás után le kell majd vonni a második kiadás bővítésére és javítására vonatkozó következtetéseket.

Rohonyi Vilmos

EGY MŰSZAKI FORDÍTÓ NAPLÓJÁBÓL

— Tehát föl vesszük egyhónapi próbaidőre. Aztán majd meglátjuk. Jelentkezék lent a személyzeti osztályon, holnap reggel pedig találkozunk. Rendben? Ott a sarokban, az az asztal a magáé...

Ezzel a traktorüzem főkonstruktőre már el is búcsúzott. Másnapról én voltam az osztály „próbaidős” műszaki fordítója. Az egyhónapos próbaidőből végül két esztendő lett.

Első reggel, amikor elfoglaltam helyemet a sarokasztalnál, úgy éreztem magam, mint a parasztgúnyás ember az osztályonfelüli étteremben. Hogyan is kerültem én ide? Persze, beajánlottak: tudok angolul, németül, magyarul, van akadémiai fordítói bizonylatom, „értek” a műszaki dolgokhoz (?); s mivel éppen szükség volt fordítóra, én lettem most a „szakértő” ezen a téren.

Kezdetben volt a tanulás. Próbafordításaim (azóta csaknem másfél évtized telt el) valahol elkallódtak, de mintha ma is emlékezném: bizony eléggé gyatrán sikerültek. Hogyan is sikerülhettek volna jobban, amikor eddig csak Keats Hyperionjával vagy Heine rövid dalaival foglalkoztam, most pedig a bütyköstengely felületi edzésével és a furat—lököt arány eszményi meghatározásával kellett megbirkóznom? S mi köze van a keresztrímnek a dugattyúgyűrű kopásához? A disztichonnak a forgatónyomatékhoz?

Önbizalom és kitartás — hajtogattam akkor magamban a Coué-módszer híveinek csökönyösségével. Majd meglátjuk. Egyelőre szaporán forgattam a világ különböző tájairól érkező folyóiratokat (Mechanical Engineering, SAE Journal, VDI-Nachrichten...), szabványokat, műszaki könyveket.

Lapozgattam volna szótárakat is, de hát az ötvenes évek végén még ez volt a helyzet: ha nehezebb angol szöveg akadt, akkor először megnéztem a moszkvai kiadású, kitűnő angol—orosz szótárban a megfelelő kifejezés fordítását, majd megkerestem az ugyancsak kiválóan használható hazai kiadású orosz—román szótárban az illető kifejezés román változatát. De nemegyszer volt olyan példa, amikor a sor így bővült: német—angol, angol—orosz, orosz—román. Ekképpen jutottam el például a *Zahnraduntersetzungstriebe*től a *reductor cu angrenaje* kifejezéshez (ami magyarul: *fogaskerékáttétel-csökkentő*).

Egyet már kezdetben jól megtanultam: a műszaki fordító munkáját nagymértékben segíti az a tény, hogy a legtöbb világnyelvben sok az olyan nemzetközi szó, amelyet kölcsönzéssel egymástól átvettek, vagyis szinte azonos alakban sze-

repelel mindegyik nyelvben. Például: *oil* (angol) — *Öl* (német) — *huile* (francia) — *olio* (olasz) — *ulei* (román) = olaj. De ez a legegyszerűbbek közül való. Van ilyen is: *rear axle* — *Hinterachse* — *osia din spate* (hátsótengely), és van dinamó, akkumulátor, tachométer (fordulatszám-láló!), Simmerring-gyűrű, kuplung — s folytathatnám a sort számtalan olyan kifejezéssel, amely több nyelven előforduló hasonló alakja miatt könnyebbé teszi a munkát. Am azt is meg kellett tanulnom, hogy ajánlatos az elővigyázat a „tükör“-kifejezések szimpla átültetésekor.

Egyik nap sokszorosított szöveget adtak át (németből fordították), a következő megjegyzéssel: „hasonlítsa össze az eredetivel, mert az elején valami nem stimmel.“ A tanulmány német címe ez volt: *Wärmebehandlung von Wellen*, románul pedig *Tratamentul la cald al undelor*. Elolvastam a címet, és — mit tehettem mást? — jót nevettem az egyszerű „leiterjakabon“. A fordító ugyanis nem vette észre (vagy valóban nem tudta?), hogy a *Welle* szó nemcsak hullámot, hanem *tengelyt* is jelent, ezért a *Tengelyek hőkezelése* helyett a *Hullámok hőkezelése* címet adta fordításának — s a tanulmányban továbbra is következetesen ki-tartott e hiba mellett.

Olvastam olyan fordításszöveget, ahol az angol *oil-ring bearing* kifejezést *olajgyűrű-tartó* alakban láttam viszont, holott *kenőgyűrűs csapágyról* volt szó. (Itt az angol *to bear* ige zavarta meg a fordítót, amelynek elsődleges értelme: viselni, hordani, tartani.) S a szakma „gyöngyszemeként“ még egy utolsó példa: valamelyik ismeretlen bukaresti kollégámnak németre kellett fordítania egy mondatot, amely arról szólt, hogy a meghibásodott traktort nem szabad kinn a mezőn, szabad ég alatt javítani, hanem be kell vonatni a javítóműhelybe. A román mondatban ez szerepelt: „...nu se va repara *in condiții de timp*“, amit ezzel az ihletett megoldással tolmácsolt: „zwischen *Felddüngermittel* nicht instandsetzen“. Ami magyarul azt jelenti: „ne javítsuk a traktort *műtrágya-viszonyok* között“...

A műszaki fordító gyakran összekötő kapocs a gyártó üzem és a külföldi megrendelők, vendégek, nemzetközi kiállítások, vásárok között.

Indiába vagy a Kínai Népköztársaságba küldünk traktorokat? A szükséges rajzok és műszaki utasítások angol nyelvű változatát kell elkészíteni tökéletes pontossággal. És feltétlenül gyorsan.

Kubai vendégek érkeztek? Tolmácsként ott kell ülnie az adminisztratív igazgató szobájának egyik kényelmes székében, a hivatalos tolmács spanyol nyelvű szövegén túl angol kiegészítő magyarázatokat kell adnia az érdeklődő újságíróknak (a hála: arasznyi zászló, rajta egyetlen szó: *Venceremos!*). S az sem árt, ha a motorrészlegről kifelé jövet, cigarettaszünetben, válaszolni tud arra a kérdésre, hogy itt, Romániában ismernek-e valakit a kubai írók-költők közül. Mert amikor kiejti ezt a nevet: Nicolás Guillén — a derék kubai vendégek pergő ritmusú, láthatóan lelkes és barátságos mondatok özönével árasztják el, és szinte-szinte megfélemlenek arról, hogy műszaki szemleúton vannak, nem pedig a Pen Club vitadélelőttjén — a traktorgyár pázsitos-virágos udvarának kellős közepén.

Aztán előfordulhat, hogy a svéd Bollinder traktor természetesen svéd szöveget az egész üzembem senki sem érti, pedig meg *kell* érteni, ugyanis szükség van legalább a rajzok, táblázatok, diagramok segítségére. Ekkor a fordítónak eszébe jut, hogy konyít az összehasonlító nyelvtudományhoz (a filológia padjait koptatta néhány évig), s rá kell jönnie, ki kell következtetnie, hogy a ködös *olje skruv* nem is olyan ködös, mert németül *Ölschraube*, angolul pedig *oil screw*, vagyis — a rajz ugyancsak ezt mutatja — arról a csavarról van szó, amelynek az eltávolításával a fáradt olajat leeresztik...

Sokszor olvashattuk ezt a hasonlatot: műfordító — műferdítő. A nagy német költő, Hölderlin *Hälfte des Lebens* (Az élet útjának felén) című feledhetetlen versének utolsó három sora így szól:

*Die Mauern stehn
Sprachlos und kalt, im Winde
Klirren die Fahnen.*

A legavatottabb magyar költő-műfordítók egy részének nem sikerült híven tolmácsolnia ezt a három sort: a *Fahnen* szót rendszerint zászlónak fordítják, holott ez a *Wetterfahne* rövid alakja, amely *szélkakast* jelent. Ezért nem jó az olyan fordítás, amelynek utolsó sora például így hangzik: „Csattog a zászló”; s ezért jó Bernáth István megoldása (Hölderlin. Magyar Helikon, 1961):

*Szótlán s rideg
a fal, s csörgése hallik
szélkakasoknak.*

Mennyivel inkább illik az egész versbe — nemcsak értelmileg, hanem hangulatilag is — a *csikorgó szélkakas*, mint az erőtlen, és talán logikátlan, *zászló* kifejezés! De említhetjük Ady „*ős Kaján*”-ját is. Ezt a már-már lefordíthatatlan szót Franyó Zoltán páratlan nyelvi leleménnyel *Urtückebold*nak ülteti át, s ezzel a *trouville*-jal, azt hiszem, a lehető leghívebben adta vissza a fogalom *összettségét*.

Igazi fordítói hűség — ihlet nélkül? Nem hinném, hogy megvalósítható volna. Akár versről, akár — és voltaképpen erről akartam szólni — műszaki szövegről van szó. Az acélfogaskerekek és tengelykapcsolók világában szintén szükség lehet néhanapján erre az alkotó poétai révületre. De van, aki csak révedezik, révedezik — és végül melléfordít. Lásd a „hullámok hőkezelése”, „műtrágya-viszonyok” és társait.

Jött egyszer a hír, hogy le kell fordítani románról magyarra két bonyolult rajz teljes magyarázó szövegét, mert másnap délben küldik őket Bukarestbe, majd onnan a budapesti Vörös Csillag traktorgyárba. Főnököm rögtön így kezdte: „De hiszen maga, ha jól tudom, éppen magyar szakos volt!...”

De hiszen... Ott ültem délután, ott ültem késő este, a rajzok fölé görnyedve, óránként üritettem ki hamutartómat, s különféle szótárak és segédkönyvek bástya-gyűrűjében izzadtam — a december végi nap lebukó fényében. Inel de ulei? Kenőgyűrű! Ax intermediar? Előtétengely! Rulment cu ace? Tűgörgős csapágy! Igen ám, de: Baleiaj? Supapă de admisie? Reflector cu fază mică?

Éjszaka lett, mire nagy nehezen befejeztem. Másnap délig Hary Edit kolléganőm szép-szabályos betűkkel ráírta a szöveget a Budapestnek szánt rajzokra. Később hallottam, hogy a Vörös Csillag mérnökei állítólag nem fedeztek fel semmilyen „műferdítést”. Boldog lehettem, hogy ezt a feladatot is sikerült jól megoldanom.

...De azóta sem felejtettem el, hogy a sok *oil-ring bearing* és *Hinterachse* és *huile* és *olje skruv* között éppen anyanyelvem szakkifejezéseinek felkutatásával kínlódtam a legtöbbet azon az éjszakába nyúló, hajdani decemberi napon.

Ritoók János